

Dél felől *Szent-Endre* a Pilis-hegység kulcsa. E csinos fekvésű városka, melynek vasúti és hajóközlekedése van, már messziről feltűnik számos templomával, melyek közül a szerb püspöké válik ki leginkább. Érdekes régi kis város, mely vidékével együtt a XV. század első felében, Zsigmond és Albert királyok idejében nyerte szerb lakóit. A szerbek a Duna mentén emelkedő hegyre építették házaikat festői rendetlenségben és sűrű sorokban. Egyik ház a másik hátán áll, s köztük csak meredek sikátorok vannak utcák helyett. Az alsóbb, rendezettebb városrész újabb eredetű, élénkebb és szebb. Ezen fut végig az országút is, melynek mentén hosszan nyúlik el a város éjszak felé. De legélénkebb a Duna-part, a hol az üzleti élet s a forgalom központosúl. Szent-Endrének is megvan a maga korzója, melyen vasárnaponként élénk nyüzsgés-mozgás gyönyörködteti a szemlélőt. Magyar, német, tót és szerb szó egyaránt hallható a hajóállomás körül hullámzó néptömeg közt s a népvegyülék, a Dunán uralkodó élénkség s maga a kies hegység alatt fekvő érdekes város festői képpé egyesül, melyben a szerb elem vonásai válnak ki legerősebben. Pedig a szerbek itt is, mint az egész környéken, rohamosan fogynak s a földbirtok nagyobbára más kézre megy át. A régi dúsgazdag szerb családok egymásután pusztúlnak ki s az utolsó szerb püspök halála óta a püspökség fennállása is kérdésessé vált. Maga a város is lassan emelkedik. Lakossága 1870-től 1880-ig tetemesen fogyott. Az utolsó tíz év alatt kedvezőbb volt ugyan a népmozgalom, de azért a lakosság száma csak kevésbé gyarapodott. A gazdasági válságnak, mely különösen a szőlők elpusztulásával érte a várost, bizonyára nagy része van ebben. A város lakossága azóta leginkább iparos foglalkozással keresi kenyerét; de a földművelést is nagyban űzi. Ipara már a tizenhetedik században fejlődött volt. 1761-ben kilencz czéh állott itt fenn. Ma is a legiparosabb helyek közé tartozik a megyében. Lakóinak száma 4.000, s e szám majdnem egyformán oszlik meg a négy nemzetiség közt. Az értelmiség azonban magyar; de a köznép is évről-évre mindinkább magyarosodik. Társadalmi élete is élénk. Városi szervezete sok hivatalnokot tesz szükségessé. A járásbíróság, a takarékpénztár s a különféle társadalmi intézmények is hozzájárúlnak ahhoz, hogy Szent-Endre a Pilis vidékének, ha nem közigazgatásilag, – mert a szolgabírói hivatal Pomázon van, – de szellemileg középpontjává váljék. Forgalma a vasút megnyitása óta, melynek itt van a végpontja, tetemesen élénkült s a fővárossal való sűrűbb közlekedés újabb föllendülésre segítette a fejlődésében már-már megállapodott várost.

